

УДК 349.2

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УШКОДЖЕННЯМ ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ

Сонін О. Є.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, м. Сімферополь, Україна

Статтю присвячено дослідженню правозастосовних та правотворчих проблем відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я працівників (внаслідок захворювань, які не визнається за чинним законодавством професійними, але обумовлені існуючими умовами праці). На цій підставі обґрунтовуються пропозиції щодо вирішення спорів за позовами працівників про відшкодування такої шкоди та пропонуються зміни до актів законодавства про працю.

Ключові слова: захист права; відшкодування шкоди; професійне захворювання.

Проблему відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я працівників важко визнати такою, що набула актуальності нещодавно чи погано відома науковцям-фахівцям у галузі трудового права. Багато уваги її вирішенню приділяє і законодавець. Зокрема, в Україні діють спеціально присвячені врегулюванню відносин, про які йдеться, Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та прийняті відповідно до нього численні підзаконні акти. Відповідні питання досліджувались в науці трудового права, права соціального забезпечення як спеціально, так і в межах більш широких проблем.

Втім, відсутні будь-які підстави для того, щоб визнати наявність достатнього та ефективного правового врегулювання трудових відносин в частині відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я працівників. Тому метою даної статті є дослідження чинних нормативних положень та опрацювання пропозицій щодо їх практичного застосування та подальшого вдосконалення.

На цей час Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі – Закон) запровадив страхування від нещасних випадків та професійних захворювань. Інакше кажучи, законодавець фактично відмовився від такого порядку відшкодування шкоди, завданої здоров'ю працівників, який передбачав безпосереднє відшкодування такої шкоди роботодавцем та закріплювався ст. 173 КЗпП.

З дня набуття чинності зазначеним Законом вважається, що ст. 173 КЗпП, хоча її і не виключено з Кодексу законів про працю та в інший спосіб не передбачено, що вона втратила чинність, є такою, що не має предмета правового регулювання, а тому не підлягає застосуванню.

Втім, практика застосування Закону свідчить про те, що законодавець при формулюванні його положень виявився або нездатним встановити вичерпне врегулювання суспільних відносин, на які мають поширюватися положення Закону, чи

більш далекосяжним, ніж здається науковцям, що проявилось у збереженні ст. 173 КЗпП у тексті Кодексу.

Йдеться про наступне. Ст. 14 Закону визначає, які випадки є страховими, тобто настання яких породжує право застрахованої особи (працівника) отримати страхові виплати (відшкодування шкоди, завданої його життю чи здоров'ю). Такими є нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання. Критерії, за яких нещасний випадок на виробництві, визнається страховим, а також перелік захворювань, які є професійними, визначаються Кабінетом Міністрів України.

З метою встановлення більш гнучкого, такого, що якомога повно здатне захистити (відновити) права працівників, правового регулювання законодавець у ст. 14 Закону зазначає також, що Фонд державного соціального страхування від нещасних випадків може визнати страховим нещасний випадок, що стався за обставин, не визначених передбаченим частиною другою ст. 14 Закону переліком, а також, що цей Фонд може визнати страховим випадком захворювання, не внесені до переліку професійних захворювань, передбаченого частиною п'ятою цієї статті, якщо на момент прийняття рішення медична наука має нові відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним.

Як бачимо, в частині, що стосується шкоди, завданої здоров'ю працівника внаслідок захворювання, законодавець виявився нездатним повністю врегулювати суспільні відносини.

Справа в тому, що на боці роботодавця існує фактична можливість створити такі умови праці, за яких здоров'я працівника буде ушкоджене внаслідок захворювання, яке обумовлене саме умовами праці, але не належить до кола професійних захворювань навіть з урахуванням додаткових можливостей Фонду, про які йдеться вище.

Відсутні підстави вважати, що випадки, коли погіршення стану здоров'я працівника (його захворювання, що за чинним законодавством не належить до кола професійних) знаходиться у причинному зв'язку з виробничими умовами, є поодинокими та що їх чисельність буде згодом скорочуватися.

Так, попри значну латентність таких випадків, обумовлену серед іншого станом вітчизняної системи охорони здоров'я, судами України вже розглядалася справа за позовом працівника, предметом якої була вимога про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю позивача.

За обставинами справи під час ремонту виробничого приміщення, яке було робочим місцем позивача (працівника) роботодавець використав неякісні будівельні матеріали, внаслідок чого у приміщенні була перевищена безпечна концентрація формальдегіду. Внаслідок цього працівник зазнав захворювання, яке призвело до його інвалідності (у встановленому законодавством порядку йому було встановлено II групу інвалідності).

Дане захворювання відповідно до Переліку професійних захворювань не є професійним стосовно працівника (оскільки захворювання, що виникають під впливом хімічних факторів визнаються професійними стосовно працівників, які виконують усі види робіт, пов'язані з одержанням, переробкою, застосуванням хімічних речовин у різних галузях промисловості, будівництві, сільському господарстві, на транспорті та у сфері обслуговування, що не входило до змісту трудової функції працівника).

Отже, за всіма обставинами справи не існувало яких-небудь підстав для визнання захворювання працівника професійним, кваліфікації цього захворювання як страхового випадку, передбаченого Законом, а тому – й для відшкодування шкоди, завданої працівникові у порядку та розмірах, визначених Законом.

Хоча суди України і стикнулися при розгляді даної справи з певними труднощами, переважно вони були обумовлені проблемою належного визначення відповідачів, формулювання позовних вимог, а також вибору належної юрисдикції.

Розглядаючи проблему захисту прав працівника у даному випадку в аспекті пошуку способу захисту (матеріально-правової вимоги, що її може заявити працівник), ми не стикаємося із надто складними проблемами. Вирішення цього питання полягає, на нашу думку, у застосуванні до спірних відносин ст. 173 КЗпП (шляхом заявлення працівником до роботодавця вимоги про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я).

Більш складні питання виникають під час вирішення питання про порядок відшкодування такої шкоди, який відповідно до ст. 173 КЗпП має визначатись законодавством, але актами законодавства про працю не встановлені. В правозастосовному аспекті це означає необхідність застосування ч. 1 ст. 9 ЦК, яка допускає застосування положень цього Кодексу до трудових відносин, які не врегульовані актами законодавства про працю.

В кінцевому рахунку до відносин, про які йдеться, застосуванню підлягають положення § 2 глави 82 Цивільного кодексу, якими врегульовано цивільні відносини, які виникають з завдання шкоди здоров'ю або смерті фізичної особи.

В межах цієї статті не існує потреби досліджувати питання ефективності та адекватності положень § 2 глави 82 ЦК потребам суспільних відносин, на які вони поширюються. Питання про шляхи та способи подолання недоліків цих положень опрацьовуються в науці цивільного права. Головним для вирішення питання, що стосується відшкодування шкоди, завданої здоров'ю працівника, є наявність відповідного порядку, який встановлено Цивільним кодексом та який підлягає застосуванню до трудових відносин із посиланням на ч. 1 ст. 9 ЦК.

Ті ж положення підлягають застосуванню також і з метою визначення розміру відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я працівника, оскільки й ці відносини лишилися неврегульованими актами законодавства про працю.

Втім, наявність за умов чинного законодавства можливості задовільного вирішення питання, про яке йдеться, не виключає необхідності остаточного вирішення цих питань законодавцем, особливо з урахуванням здійснюваної нової кодифікації трудового законодавства.

На нашу думку, таке вирішення має полягати у наступному.

Випадки завдання шкоди здоров'ю працівників захворюваннями, які не належать до категорії професійних, але викликані умовами праці, що фактично існують і на порушення вимог ст. 153 КЗпП не є безпечними та нешкідливими, мають визнаватись страховими випадками, які породжують право працівників (інших застрахованих осіб) на відшкодування такої шкоди у розмірах та порядку, встановлених Законом.

Наявність причинного зв'язку між захворюванням, на яке страждає працівник, та фактичними умовами праці, має встановлюватись в той же спосіб, що й наявність

причинного зв'язку між захворюванням, яке визнається професійним, та існуючими умовами праці.

З огляду на викладене на боці роботодавців виникнуть додаткові стимули додержуватися вимог ст. 153 КЗпП (відповідних положень Закону «Про охорону праці», оскільки настання випадків, що визнаються страховими, тягне підвищення для відповідних роботодавців страхових тарифів за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасних випадків.

Таке вирішення питання, що розглядається, буде як розумним, так ефективним і справедливим. Захворювання, про які йдеться, в тій же мірі, як і професійні, перебувають у причинному зв'язку з виробничими умовами, за які відповідає роботодавець. Однак на відміну від професійних, дані захворювання завжди свідчать про неналежне виконання роботодавцем обов'язку забезпечити нешкідливість та безпечність таких умов (оскільки професійні захворювання найчастіше обумовлені такими умовами виробничого середовища, повне усунення яких за умов сучасних техніки та технологій є об'єктивно неможливим, а тому не пов'язані зазвичай з винними діями роботодавця).

Врешті-решт, реалізація даної пропозиції враховує інтереси працівників, чие право на безпечні та нешкідливі умові праці було порушене. В цілому, Фонд соціального страхування від нещасних випадків є більш стабільним та передбачуваним, а тому покладення обов'язку здійснювати відшкодування шкоди, завданої здоров'ю працівників, на нього гарантує права та інтереси працівників в більшій мірі, ніж покладання такого обов'язку на роботодавців, які раптово можуть бути припинені як юридичні особи за рішенням власників.

До того ж, на цей час ані законодавство про працю, на відміну від ч. 2 ст. 1205 ЦК, не передбачає обов'язку юридичної особи – боржника за зобов'язанням відшкодувати шкоду, завдану життю чи здоров'ю фізичної особи здійснити капіталізації належних потерпілому платежів, ані цивільне законодавство не встановлює гарантовано ефективного порядку виконання цього обов'язку та контролю за його виконанням.

За умов реалізації пропозицій, що обґрунтовуються у даній статті, виникне можливість ефективного відновлення порушених прав працівників, буде встановлене правове регулювання трудових відносин та відносин соціального забезпечення, яке відповідає потребам суспільних відносин.

Подальше ж наукове осмислення проблематики захисту трудових прав працівників на випадок ушкодження їх здоров'я чи завдання ним смерті внаслідок захворювань, які викликані умовами праці, що склалися, котрі не належать до категорії професійних може полягати у обґрунтуванні пропозицій щодо вирішення на чинній нормативній основі питань, пов'язаних з відшкодування моральної шкоди, завданої у такий спосіб, а також у опрацюванні пропозицій щодо удосконалення законодавства про працю, яке врегульовує ці питання.

Список літератури

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.1999// Офіційний вісник України. – 1999. – № 42. – Ст. 2080.
2. Кодекс законів про працю. Прийнятий ВР УРСР 10.12.1971 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до N 50. – Ст. 375.

3. Перелік професійних захворювань. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 N 1662// Офіційний вісник України. – 2000. – № 45. – Ст. 1940.
4. Цивільний кодекс України. Прийнятий ВР України 16.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
5. Про охорону праці: Закону України в ред. від 21.11.2002// Офіційний вісник України. – 2002. – № 50. – Ст. 2234.

Сонин О.Е. Отдельные вопросы возмещения вреда, причиненного повреждением здоровья работников / О. Е. Сонин // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2011. – Т. 26 (65). № 1. 2013. – С. 100-104.

Статья посвящена исследованию правоприменительных и правотворческих проблем возмещения вреда, причиненного повреждением здоровья работников (вследствие заболеваний, которые не признаются действующим законодательством профессиональными, однако обусловлены существующими условиями труда). На этой основе обосновываются предложения по разрешению споров по искам работников о возмещении такого вреда и предлагаются изменения в акты законодательства о труде.

Ключевые слова: защита права; возмещение вреда; профессиональное заболевание.

Sonin O. Single issues of compensation for damage caused injury to the health of workers / O. Sonin // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 26 (65). № 1. 2013. – P. 100-104.

The article is devoted to the study of law and law-making issues of compensation for harm caused by damage to the health of workers (due to diseases that are not recognized by the current legislation of the professional, but due to the existing conditions of labor). On this basis, justified proposals for resolving disputes over employees' claims for compensation for such harm and proposes changes to the acts of labor legislation.

Keywords: protection of rights, redress, occupational disease.